

Ольга Василівна **БРИНЗАНСЬКА**

к.ю.н., науковий консультант Верховного Суду

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-4730-8060>

e-mail: obrynzanska@ukr.net

РОЗМЕЖУВАННЯ ЕКОЦИДУ (СТ. 441 КК УКРАЇНИ) ТА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ І ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ У ФОРМІ ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ НАВКОЛИШНЬОМУ ПРИРОДНОМУ СЕРЕДОВИЩУ (СТ. 438 КК УКРАЇНИ)

У статті розглянуто ознаки кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень екоциду (ст. 441 Кримінального кодексу України) та порушення законів та звичаїв війни, що виражено у формі заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу (ст. 438 Кримінального кодексу України). Проаналізовано зміст спільних та відмінних ознак складів зазначених кримінальних правопорушень та визначено ті їхні ознаки, за якими здійснюється розмежування між екоцидом та порушенням законів та звичаїв війни, що виражено у формі заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу.

Ключові слова: заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу, екоцид, методи та засоби ведення війни, масове знищення, масштабна, тривала та серйозна шкода

ВСТУП

Розмежування складів кримінальних правопорушень є необхідною умовою правильної кваліфікації злочинів [1, с. 8]. Як слушно зазначає Л.П. Брич, наявність у законодавчому матеріалі груп складів злочинів, конструкції яких вміщують ознаки, що тотожні за змістом з ознаками інших складів злочинів (спільні ознаки), викликає потребу відрізнити їх теоретично та розмежувати склади злочинів у процесі практичної діяльності із застосування права [2, с. 7].

І екоцид (ст. 441 Кримінального кодексу України (ККУ)), і заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу як порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 ККУ) є одними з найсерйозніших та найбільш суспільно небезпечних кримінальних правопорушень, які посягають на екологічну безпеку людства, з огляду на імовірну незворотність негативних наслідків. Проте, незважаючи на таку спорідненість, ці кримінальні правопорушення є різними як за своєю правовою природою, так і за ознаками складів кримінальних правопорушень. Хоча вплив війни на навколишнє середовище почався ще до широко масштабного вторгнення РФ в Україну, та оскільки нарощування збройних сил і підтримка їхньої готовності споживає багато природних ресурсів, саме агресія РФ зумовила численні випадки цілеспрямованого знищення природних ресурсів та інфраструктурних об'єктів, що вимагає правильної правової оцінки.

Співвідношенню між екоцидом та порушенням законів та звичаїв війни у формі заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу у літературі приділено небагато уваги. Деякі питання про розмежування складів зазначених злочинів розглядалися В.М. Киричко, М.В. Кунцевичем, О.В. Мироновою, В.П. Попович, М.І. Хавронюком та ін., проте увагу науковців було переважно зосереджено на розмежуванні між екоцидом та порушенням законів та звичаїв війни загалом, без урахування його конкретної форми – заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу. Викладене обумовлює актуальність теми.

МЕТА статті – висвітлення ознак, за якими здійснюється розмежування між складами кримінальних правопорушень екоциду (ст. 441 ККУ) та порушення законів та звичаїв війни, що виражено у виді заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу (ст. 438 ККУ).

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розглянуто ознаки кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 438, 441 ККУ. Враховуючи бланкетність диспозиції норми, закріпленої у ст. 348 ККУ, проаналізовано джерела міжнародного права, зокрема Додатковий протокол до Женевських Конвенцій із захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 р. (далі – Додатковий протокол), Конвенцію про заборону військового або будь-якого іншого ворожого застосування засобів впливу на навколишнє середовище від 10 грудня 1976 р., міжнародні звичаї у частині захисту навколишнього природного середовища під час вчинення воєнних дій та положення національного законодавства. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки складів зазначених кримінальних правопорушень досліджувались на основі системно-структурного та функціонального методів. Догматичний метод застосовано для тлумачення термінів та понять, які мають оціночний характер, а також термінологічних зворотів. Грунтуючись на наведених методах, у взаємозв'язку визначено ті ознаки складів кримінальних правопорушень екоциду та порушення законів та звичаїв війни, що виражено у виді заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу, за якими здійснюється розмежування між ними.

РЕЗУЛЬТАТИ

Статті кримінального закону, в яких закріплено ознаки кримінальних правопорушень, що розглядаються, розміщено законодавцем у розділі XX ККУ «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». Якщо порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 ККУ) є кримінальним правопорушенням проти миру, то екоцид (ст. 441 ККУ) – кримінальне правопорушення проти

безпеки людства, зокрема у частині екологічної безпеки [3, с. 290; 4, с. 619-620; 5, с. 37-38].

Кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 438 ККУ, характеризується альтернативними проявами об'єктивної сторони: 1) жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням; 2) вигнання цивільного населення для примусових робіт; 3) розграбування національних цінностей на окупованій території; 4) застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом; 5) інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ВРУ); 6) віддання наказу про вчинення таких дій. Питання заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу може виникнути у разі вчинення зазначеного кримінального правопорушення у таких проявах, як *застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, та інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ*. Для встановлення ознак цих діянь потрібно звернутись власне до законів та звичаїв війни – системи норм і принципів міжнародного права, які встановлюють права і обов'язки воюючих сторін та нейтральних держав у разі воєнного конфлікту і за своїм змістом пов'язані з міжнародним гуманітарним правом (МГП) – системою юридичних норм і принципів, що застосовуються у збройних конфліктах, встановлюють взаємні права і обов'язки суб'єктів міжнародного права стосовно заборони або обмеження застосування певних засобів та методів ведення війни, забезпечують захист жертв збройних конфліктів та встановлюють відповідальність за порушення цих норм і принципів [6, с. 134; 7, с. 491; 8, с. 148]. Саме найсерйозніші порушення МГП розглядаються як воєнні злочини, які мають наслідком кримінальну відповідальність [9, с. 57]. До джерел права МГП, які містять положення про заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу у контексті порушення законів та звичаїв війни належать міжнародні договори та міжнародні звичаї.

До міжнародних договорів передусім відноситься Додатковий протокол. Зокрема, в його ч. 3 ст. 35 закріплено заборону застосовувати *методи або засоби ведення воєнних дій, які мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть масштабної, тривалої та серйозної шкоди природному середовищу*. Також у ст. 55 Додаткового протоколу передбачено норму «Захист природного середовища», згідно з якою: «1. Під час ведення воєнних дій має бути виявлено турботу про захист природного середовища від широкої, довготривалої і серйозної шкоди. Такий захист включає заборону застосування методів або засобів ведення війни, що мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть такої шкоди природному середовищу й тим самим завдадуть шкоди здоров'ю або виживанню населення. 2. Заподіяння шкоди природному середовищу як репресалії заборонено.» [10].

У цьому контексті порушення законів та звичаїв війни у розумінні ч. 1 ст. 438 ККУ *становить застосування методів або засобів ведення воєнних дій, які мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть масштабної, тривалої та серйозної шкоди*

навколишньому природному середовищу. Це діяння охоплює такий прояв об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, що розглядається, як *застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом*. Натомість порушення заборони заподіяння шкоди природному середовищу як репресалії, що є формою здійснення нападу на цивільний об'єкт залежно від обставин вчинення діяння може кваліфікуватись *або жорстоке поводження з цивільним населенням, або як інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ*.

Ще одну групу міжнародних договорів, які опосередковано можна розглядати як такі, що містять норми про закони і звичаї війни, становлять багатосторонні міжнародні договори, серед яких Конвенція про оборону військового або будь-якого іншого ворожого застосування засобів впливу на навколишнє середовище від 10 грудня 1976 р., та інші конвенції ООН, з яких впливає заборона застосування конкретних видів зброї, які чинять руйнівний вплив на навколишнє природне середовище, – Конвенція про біологічну зброю від 10 квітня 1972 р., Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення від 3 грудня 1997 р., Конвенція про хімічну зброю від 13 січня 1993 р. тощо. Зазначені конвенції є актами міжнародного права, в яких закріплено зобов'язання держави, порушення яких є підставою міжнародно-правової відповідальності держави. Проте у разі встановлення відповідальності держави за застосування методів та засобів ведення війни, заборона яких впливає з наведених конвенцій, посилення на конвенції як на додаткове джерело права може мати місце при притягненні осіб до індивідуальної кримінальної відповідальності за вчинення серйозних порушень МГП, які розглядаються як воєнні злочини. У цьому разі діяння може кваліфікуватись як застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, але заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу внаслідок застосування вказаних засобів буде факультативною ознакою, а також за ст. 439 ККУ «Застосування зброї масового знищення».

Міжнародні звичаї, які стосуються заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу, охоплюють норми, в яких регламентовано: 1) загальні принципи ведення воєнних дій, згідно з якими ніщо у природному середовищі не може бути об'єктом нападу, окрім випадків, коли це є військовою ціллю, а також забороняється здійснення нападу на військову ціль, якщо можна очікувати, що такий напад спричинить надмірну випадкову шкоду навколишньому середовищу порівняно з очікуваною конкретною та безпосередньою військовою перевагою; 2) застосування методів та засобів ведення війни, які мають враховувати захист та збереження навколишнього природного середовища; 3) заборону застосування методів чи засобів ведення воєнних дій, що, як планується або можна очікувати, спричинить масштабну, довготривалу та серйозну шкоду навколишньому природному середовищу [11]. Недотримання під час ведення воєнних дій цих приписів може кваліфікуватись за ч. 1 ст. 438 ККУ, зокрема, як застосування засобів ведення війни, заборонених між-

народним правом або вчинення інших порушень законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, так як наведені норми міжнародного звичаю у цій чи іншій формі відображені у Женевських конвенціях та Додатковому протоколі до неї, які відповідно є міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ. Наприклад, ч. 1 ст. 52 Додаткового протоколу містить ознаки цивільних об'єктами, до яких віднесено всі ті об'єкти, які не є воєнними об'єктами, а ст. 56 – положення про те, що установки і споруди, що містять небезпечні сили, а саме: греблі, дамби й атомні електростанції, не повинні ставати об'єктами нападу навіть тоді, коли вони є воєнними об'єктами, якщо такий напад може викликати звільнення небезпечних сил і наступні тяжкі втрати серед цивільного населення. За наявності таких ознак заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу може розглядатись як порушення законів і звичаїв війни навіть без оцінки «надмірності» нападу.

Заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу як порушення законів та звичаїв війни може бути вчинено виключно у контексті воєнних дій – збройного конфлікту, тоді як зазначена ознака не охоплює екоцид, який може бути вчинений як поза збройним конфліктом, так під час нього.

На відміну від порушення законів та звичаїв війни ознаки об'єктивної сторони екоциду наведено у ст. 441 ККУ: 1) масове знищення рослинного або тваринного світу; 2) отруєння атмосфери або водних ресурсів; 3) вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про навколишнє природне середовище» навколишнє природне середовище, а саме це формулювання вживається у джерелах права, на підставі яких встановлюються ознаки порушень законів та звичаїв війни, охоплює сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів, природні ресурси, як залучено у господарський обіг, так і незастосовувані в економіці в даний період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ), ландшафти та інші природні комплекси [11]. У ст. 441 ККУ перелічені основні компоненти навколишнього природного середовища: рослинний та тваринний світ, атмосфера та водні ресурси, а також вживання формулювання «інші дії, які можуть спричинити екологічну катастрофу» дають підстави для висновку про те, що цією статтею також охоплюється заподіяння шкоди його іншим компонентам, наприклад, ґрунтам та надрам. З цього вбачається, що екоцид та заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу як порушення законів та звичаїв війни характеризується одним предметом кримінального правопорушення, яким є навколишнє природне середовище.

У ст. 441 ККУ «знищення», «отруєння», «вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу», вчинення яких становить екоцид, є власне альтернативними діяннями, тоді як таким діянням за ст. 438 ККУ є застосування методів та засобів ведення війни або вчинення репресалії, тоді як завдання шкоди навколишньому природному середовищу становитиме або спосіб вчинення цього злочину або його наслідок.

Обов'язковою ознакою екоциду та порушення законів та звичаїв ведення війни в частині заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу є обсяг завданої шкоди. У ст. 441 ККУ шкода характеризується через вжиття формулювань «масове знищення» та «екологічна катастрофа», тоді як з положень МГП випливає, що шкода навколишньому природному середовищу, яка охоплюється порушеннями законів та звичаїв війни, має бути «масштабною», «тривалою» та «серйозною», «надмірною порівняно з очікуваною конкретною та безпосередньою військовою перевагою». Вважаємо, що, незважаючи на вживання різних лексичних засобів, зміст ознак є тотожним, а тому їх можна вважати спільними для обох складів кримінальних правопорушень [2, с. 114]. З викладеного вбачається, що ознаки об'єктивної сторони складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 438, 441 ККУ, відрізняються між собою за ознаками діяння і є спільними за ознакою наслідку.

Суб'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 438 ККУ, характеризується умислом. Причому обов'язковою ознакою є усвідомлення того, що діяння вчиняється у зв'язку зі збройним конфліктом, а також тієї обставини, що особою застосовується заборонені засоби і методів ведення війни. Водночас не є обов'язковим, щоб особа мала умисел саме на заподіяння шкоди, яка є «масштабною», «тривалою» та «серйозною», або «надмірною порівняно з очікуваною конкретною та безпосередньою військовою перевагою» – достатнім є усвідомлення імовірності заподіяння такої шкоди. Зокрема, відповідно до міжнародного звичаю (норма 44), під час проведення воєнних операцій слід вживати всіх практично можливих запобіжних заходів для уникнення та у будь-якому разі мінімізації випадкової шкоди навколишньому природному середовищу. Відсутність точних наукових знань наслідків впливу конкретних воєнних операцій на навколишнє природне середовище не звільняє сторону конфлікту від вжиття таких запобіжних заходів [13, с. 26]. На підставі викладеного можна дійти висновку про те, що застосування стороною засобів та методів ведення війни без врахування змісту зазначеного міжнародного звичаю, свідчить про умисне порушення законів і звичаїв війни.

Стосовно суб'єктивної сторони екоциду, для якої характерна форма вини у виді умислу, прямого або непрямого, також не є обов'язковим, щоб особа мала умисел на спричинення такої шкоди навколишньому природному середовищу, яку можна оцінити як екологічну катастрофу, – достатнім є усвідомлення особою можливості заподіяння шкоди, співставної із вчиненим нею діянням [3, с. 122]. Отже, суб'єктивні сторони складів злочинів, передбачених ст.ст. 438 та 441 ККУ, характеризуються спільною ознакою стосовно форми вини та її вольової ознаки, але мають відмінності у частині змісту її інтелектуальної ознаки.

Суб'єкт екоциду – загальний, тобто це осудна фізична особа, яка досягла 16-річного віку. Стосовно суб'єкта порушення законів та звичаїв війни слід зазначити, що залежно від прояву об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення суб'єкт може бути як загальним, так і спеціальним. Зокрема, спеціальний суб'єкт – військова службова особа має місце

у разі видання наказу про застосування методів та засобів ведення війни, які мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть масштабної, тривалої та серйозної шкоди навколишньому природному середовищу, або про вчинення репресалій шляхом заподіяння шкоди природному середовищу. В іншому разі суб'єкт буде загальним, оскільки і військовослужбовці, і цивільні особи можуть вчинити діяння, які становлять порушення законів і звичаїв війни [9, с. 54].

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи висновки науковців – дослідників проблем кримінально-правової кваліфікації, розмежування споріднених складів злочинів здійснюється у такій послідовності: 1) виявлення спільних ознак складів споріднених злочинів, які відповідно потребують розмежування; 2) виявлення ознак складів цих злочинів, за якими вони відрізняються; 3) встановлення, в чому ж полягає відмінність у виявлених розмежувальних ознаках, причому, як зазначає В.О. Навроцький, ознаки мають бути співпадаючими за формою, але вони відрізняються за змістом та об'ємом [2, с. 70; 14, с. 323].

Зокрема, спільними ознаками екоциду та заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу як порушення законів і звичаїв війни є: 1) предмет кримінального правопорушення – навколишнє природне середовище; 2) обсяг шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу внаслідок діянь, які відповідно охоплюються ст.ст. 438 та 441 ККУ; 3) суб'єктивна сторона – форма вини у виді умислу; 4) суб'єкт кримінального правопорушення – загальний, фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку (за винятком того, коли порушення законів та звичаїв

війни вчиняється у формі видання наказу про вчинення діяння, яке всупереч військовою службовою особою).

До ознак складів кримінальних правопорушень екоциду та заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу як порушення законів і звичаїв війни, за якими вони відрізняються, належать: 1) об'єкт зазначених кримінальних правопорушень; 2) ознаки діянь, які охоплюються об'єктивною стороною кримінального правопорушення; 3) наявність обов'язкової ознаки порушення законів та звичаїв війни – вчинення діяння під час збройного конфлікту, що не є обов'язковою ознакою екоциду.

Отже, розмежувальними ознаками складів кримінальних правопорушень екоциду та заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу як порушення законів і звичаїв війни є ознаки об'єкту, діянь, які охоплюються об'єктивною стороною кримінального правопорушення та ознакою обстановки вчинення порушення законів і звичаїв війни – наявністю збройного конфлікту.

Відмінність у виявлених розмежувальних ознаках полягає у тому, що ознаки кримінального правопорушення «порушення законів та звичаїв війни» у формі заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу, встановлюються не лише відповідно до опису ознак цього діяння, визначених у ст. 438 ККУ, а й положень МГП стосовно обов'язків воюючих сторін з мінімізації завдання шкоди навколишньому природному середовищу, тоді як ознаки екоциду визначено власне у ст. 438 ККУ, а для встановлення оціночних ознак «масовості» та «екологічної катастрофи», потрібно звернутись до екологічного законодавства.

Список використаних джерел

1. Анісімов Г.М., Володіна О.О., Зінченко І.О. Кваліфікація злочинів / за ред. М.І. Панова. Харків, 2017. 360 с.
2. Брич Л.П. Теорія розмежування складів злочинів: монографія. Львів, 2013. 712 с.
3. Куцевич М.П. Кримінальна відповідальність за екоцид: міжнародний та національний аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2007. 290 с.
4. Хохлова І.В., Шем'яков О.П. Кримінальне право України (Особлива частина). Київ, 2006. 688 с.
5. Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки. Київ, 2002. 332 с.
6. Бринзанська О. В. Заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу як порушення законів і звичаїв війни за міжнародним гуманітарним правом. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 2-4. с.134 – 139. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/issue/view/88/110>
7. Семенов В.С. Закони та звичаї війни. *Юридична енциклопедія*. Київ, 1998. Т. 2. 491 с.
8. Репецький В.М., Дмитрієв А.І. Міжнародне гуманітарне право. *Юридична енциклопедія*. Київ, 1998. Т. 3. 148 с.
9. Настільна книга судді: матеріали для розгляду справ про міжнародні злочини: довідкове видання. Київ, 2023. 840 с. URL: <http://surl.li/itbce>
10. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року про захисту жертв міжнародних збройних конфліктів: міжнародний документ від 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
11. Customary IHL, Causing Serious Damage to the Natural Environment. International Humanitarian Law Databases. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule43>
12. Про навколишнє природне середовище»: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
13. Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права / упоряд. Т.Р. Короткий, Є.В. Лук'яненко. Одеса, 2017. 40 с.
14. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації. Київ, 2009. 409 с.

References

1. Anisimov H.M., Volodina O.O., Zinchenko I.O. Qualification of crimes / ed. M.I. Panov. Kharkiv, 2017. 360 p. (in Ukrainian).
2. Brych L.P. The theory of distinction between crimes: monography. Lviv, 2013. 712 p. (in Ukrainian).
3. Kutsevych M.P. Criminal responsibility for ecocide: international and national aspects: dis. ... PhD in legal sciences: 12.00.08 / Kyiv national university n.a. Taras Shevchenko. Kyiv. 2007. 290 p.(in Ukrainian).
4. Khokhlova I.V., Shemiakov O.P. Criminal law of Ukraine (Special part). Kyiv, 2006. 688 p. (in Ukrainian).
5. Andreitsev V.I. Law of ecological security: scholar-practical manual. Kyiv, 2002. 332 p. (in Ukrainian).
6. Brynzanska O.V. Damage to the natural environment as violations of the laws and customs of war under international

humanitarian law. *Journal of Kyiv university of law*. 2022. № 2-4. pp. 134-139. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/issue/view/88/110> (in Ukrainian).

7. Semenov V.S. Laws and customs of war. *Law encyclopedia*. Kyiv, 1998. Vol. 2. 491 p. (in Ukrainian).

8. Repetskyi V.M., Dmytriiev A.I. International humanitarian law. *Law encyclopedia*. Kyiv, 1998. Vol. 3. 148 p. (in Ukrainian).

9. Hand book of judge: manual for trial of war crimes: referential edition. Kyiv, 2023. 840 p. URL: <http://surl.li/itbce> (in Ukrainian).

10. Additional Protocol (I) to the Geneva Conventions, 1977 about Protection of Victims of International Armed Conflicts, 8 June 1977: international document. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (in Ukrainian).

11. Customary IHL, Causing Serious Damage to the Natural Environment. International Humanitarian Law Databases. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule43>

12. About environment: Law of Ukraine, 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (in Ukrainian).

13. Customs of International humanitarian law: scholar-practical manual / T.R. Korotkyi, Ye.V. Lukianchenko. Odesa, 2017. 40 p. (in Ukrainian).

14. Navrotskyi V.O. Grounds of criminal qualification: tutorial manual. Kyiv. 2009. 409 p. (in Ukrainian).

Olha BRYNZANSKA

PhD in Legal Sciences, scientific consultant of the Supreme Court

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-4730-8060>

e-mail: obrynzanska@ukr.net

DISTINCTION BETWEEN ECOCIDE (ART. 441 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE) AND VIOLATIONS OF THE LAWS AND CUSTOMS OF WAR AS DAMAGE TO THE NATURAL ENVIRONMENT (ART. 438 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE)

Introduction. *Distinction between corpus delicti of criminal offenses is a necessary condition for the correct classification of the crimes.*

The purpose of the paper is elucidation of the signs by which distinction between the criminal offenses of ecocide (art. 441 of the Criminal Code of Ukraine) and violations of the laws and customs of war as causing damage to the natural environment (art. 438 of the Criminal Code of Ukraine) is made.

Results. *Since the norm of art. 438 Criminal Code of Ukraine is blanket the provisions of multilateral international agreements and customs on the prohibition of harming the natural environment within military actions are analyzed for elucidation of the signs the corpus delicti of violations of the laws and customs of war as causing damage to the natural environment. The signs of ecocide are devoted in pursuant to the provisions of art. 441 of the Criminal Code of Ukraine.*

Joint signs of ecocide and violations of the laws and customs of war as causing damage to the natural environment: 1) subject of the crime – natural environment; 2) amount of damage to the natural environment as result of actions what are qualified under the art. 438 or art. 441 of the Criminal Code of Ukraine; 3) subjective («mens rea») – intentionally action; 4) perpetrator – a person who has reached 16 years of age (except military officials).

Dissenting signs of ecocide and violations of the laws and customs of war as causing damage to the natural environment: 1) object of the crime (security of mankind (ecological security) – for ecocide and peace – for violations of the laws and customs of war as causing damage to the natural environment); 2) substantive («actus reus»): violations of the laws and customs of war as causing damage to the natural environment are committed as way of waging war or consequence of waging war and only in the context of armed conflict.

Conclusion. *The signs for distinction between ecocide and violations of the laws and customs of war as causing damage to the natural environment are signs of object of the crime and peculiarities of substantive («actus reus») and contextual signs (armed conflict).*

Keywords: *damage to the natural environment as violations of the laws and customs of war, ecocide, methods or means of warfare, mass destruction, widespread, long-term and severe damage*